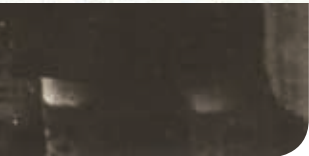


# De onbekende bevrijders

De tragiek van de Poolse veteranen na mei 1945



Nederland is bevrijd door Canadezen, Britten en Amerikanen... en door Polen. Maar dit laatste staat niet in onze geschiedenisboeken. Het Poolse aandeel raakte ondergesneeuwd door de internationale situatie van na de oorlog. Nederland erkende het nieuwe stalinistische regime in Warschau, dat de militaire bijdrage van hun landgenoten aan het geallieerde leger als landverraad beschouwde.



## MIRIAM GUENSBURG

**W**ie hebben Nederland bevrijd in de Tweede Wereldoorlog? Bijna iedereen zal onmiddellijk aan Canadezen, Amerikanen en Britten denken. Dat er met de geallieerden ook 250 000 Poolse militairen meevochten, is nagenoeg onbekend. Behalve dan in plaatsen als Breda, Axel, Emmen en Driel, waar de Polen als bevrijders geëerd worden met monumenten, straatnamen en festiviteiten. Ook in onze geschiedenisboeken wordt de rol van de Poolse bevrijders niet of zeer summier genoemd. Sterker nog, de Poolse generaal Stanislaw Sosabowski werd jarenlang onterecht verantwoordelijk gehouden voor het mislukken van de Slag om Arnhem. Pas in 2005 werd hij volledig gerehabiliteerd.

tuatie die in hun thuisland was ontstaan. In Polen was na de oorlog door Moskou een stalinistisch regime in het zadel geholpen dat uiterst wantrouwend stond tegenover militairen die onder westers bevel hadden gevochten.

### Invasie in Normandië

Hoe kwamen er Poolse militairen in de geallieerde gelederen terecht? Het Poolse leger raakte verdeeld nadat het land in 1939 van twee kanten werd aangevallen: op 1 september in het westen door nazi-Duitsland en op 17 september in het oosten door de Sovjet-Unie. Een groot deel van de Poolse strijdkrachten werd in september krijgsgevangen gemaakt, een ander deel wist via Hongarije naar Frankrijk te ontkomen, waar de Poolse regering in ballingschap huisde. Er werd hier een Poolse divisie gevormd in het plaatsje Coëtquidan (Bretagne). Vanuit allerlei windstreken meldden zich vaderlandslievende Polen aan. Generaal Stanislaw Maczek zwaaide de scepter; ondanks tegenwerking wist hij de Fransen zo ver te krijgen dat ze hem een pantserbrigade lieten formeren, die met de Fransen mee zou vechten tegen de Duitsers.

Toen Frankrijk door de Duitsers werd aangevallen en al na enkele dagen capituleerde, weken Maczek en de zijnen als partizanen uit naar Engeland. In het kader van een Brits-Poolse overeenkomst werden hier een landmacht, luchtmacht en marine opgericht. De eenheden kwamen onder Brits opperbevel te staan, maar wel met de duidelijke clausule dat de Polen met eigen militaire eenheden ten strijde zouden trekken. Het Poolse Eerste Legerkorps werd in 1942 in Schotland opgericht. De Eerste Poolse Pantserdivisie en de Poolse Eerste Onafhankelijke Parachutistenbrigade bereikten een zelfstandige operationele status.

Zo maakte de Poolse Eerste Pantserdivisie onder leiding van Maczek deel uit van de geallieerde landmacht en landde in juni 1944 in Arromanches in Normandië, waar ze toegevoegd werden aan het Canadese Eerste Leger. Strijdend onder de leus 'Voor uw en onze vrijheid' hoopten de Polen Europa en vooral ook hun eigen land te bevrijden.



De Poolse bijdrage was van substantieel belang. Waarom dit nu pas in bredere kring begint door te dringen, is moeilijk te verklaren. Het feit dat Polen zich na de oorlog niet kon aansluiten bij de andere voormalige geallieerden maar achter het IJzeren Gordijn verdween, en dat de Nederlandse regering zich hierbij heeft neergelegd, speelt in elk geval ook een rol. Ondervonden de Poolse militairen in Nederland na de oorlog weinig dankbaarheid voor hun verdiensten, in hun eigen land was het nog erbarmelijker. Dit had te maken met de nieuwe politieke si-

↑ Bij de geallieerden vchten veel Polen mee. Dit is in Nederland niet algemeen bekend, behalve waar de Polen een opvallend aandeel hadden zoals bij de bevrijding van Breda, op 29 oktober 1944. Op de foto's: de juichende bevolking; een Poolse militair op zijn motor en een herinneringsplakkaat met de tekst die eind 1944 overal in Breda achter het raam stond: 'Dziekujemy Wam Polacy' ('Wij danken de Polen').

## Menselijkheid

Na doorslaggevende overwinningen in Frankrijk, onder andere de befaamde bij Falaise, rukte de Poolse Pantserdivisie op richting België en bevrijdde er plaatsen als Ieper en Gent en arriveerde begin oktober van Zeeuws-Vlaanderen. Maczek was van plan eerst Axel te veroveren en daarna Terneuzen. De Duitsers hadden het land ten zuiden van Axel onder water gezet en bruggen en wegen onbegaanbaar gemaakt. De Polen vielen niettemin aan en sloegen uiteindelijk ten oosten van Axel een bres in de Duitse linie. Al waren de Polen fanatieke vechtjassen, ze hadden de menselijkheid hoog in het vaandel staan. Vrouwen, kinderen en onschuldige burgers trachtten ze zoveel mogelijk te ontzien. Ze hadden de Duitsers bijvoorbeeld kunnen verjagen door Axel in zijn geheel onder vuur te nemen en zo plat te leggen, maar kozen voor het risico op een groter aantal slachtoffers in eigen gelederen. Door een schijnmanoeuvre en een aanval in de flank wist het Poolse leger vervolgens in twee dagen tijd Breda te bevrijden en later ook Teteringen en Prinsengebied. Ze trokken verder via Den Hout, Made, Terheijden, Wagenberg, Helkant, Drimmelen, Hoge Zwaluwe, Zevenbergen naar Hoek en



↑ Engeland, Amerika en Rusland bezegelden op de conferentie van Potsdam in de zomer van 1945 het lot van Polen: het kwam achter het IJzeren Gordijn. Churchill, op de linkerfoto, gaf Stalin wel tegenspel, maar kon geen onderhandelaar blijven toen zijn partij de parlementsverkiezingen verloor. In zijn plaats kwam Labour-premier Attlee. Hij is de kalende man in de linkerstoel, naast Truman en Stalin.

Geertruidenberg. Begin april 1945 trok Maczek na enkele maanden rust met zijn divisie richting Nijmegen, waar ze Duitsland binnenvielen en Münster veroverden. In het noorden bevrijdden ze Coevorden en Emmen. In een week tijd ont deden de Polen Oost-Drenthe en Zuidoost-Groningen van de Duitse bezetter.

## Voor de Poolse veteranen was er geen eerbetoon en hereniging met het thuisfront

### Showprocessen

Door de geallieerde successen gedwongen capituleerde Duitsland op 8 mei 1945 onvoorwaardelijk. De vrijheid van hun vaderland was voor de Geallieerden een feit, maar voor de Poolse strijders een illusie. Polen raakte na de conferenties van Jalta en Potsdam (februari en zomer van 1945) definitief onder Stalins invloedssfeer. Deelnemers waren de Sovjet-Unie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten van Amerika, vertegenwoordigd door partijleider Jozef Stalin, premier Winston Churchill en president Harry Truman. Churchill, die de motieven van Stalin wantrouwde en als enige weerstand bood tegen diens plannen, verloor na de verkiezingen in eigen land op 25 juli zijn positie als onderhandelaar. Clement Attlee nam zijn plaats in. Stalin kreeg hierdoor vrij spel, met desastreuze gevolgen voor Oost- en Midden-Europa, inclusief Polen, waar met steun van de Sovjets een communistisch regime werd gevestigd dat tot 1989 aanbleef. In Polen werden rechteloosheid, vervolging van andersdenkenden en moordpartijen de praktijk van de dag, met name de eerste jaren na de oorlog. Hiervan werden ook de Poolse vetera-

nen de dupe: de soldaten van de Poolse Eerste Pantserdivisie, de Poolse Eerste Onafhankelijke Parachutistenbrigade en het Tweede Poolse Korps dat in Italië had gevochten. Zes jaar lang hadden ze gestreden, zes jaar lang hadden ze niets meer van hun thuisfront gehoord, ze hadden hun strijdmakkers verloren, ontberingen doorstaan en gedroomd

van een vrij vaderland. De meeste Poolse veteranen werden gedwongen als balling in het Westen een nieuw bestaan op te bouwen. In plaats van de heldenontvangst die de westerse manschappen bij terugkeer in hun vaderland kregen, wachtte hun het moeizame bestaan van een stateloze immigrant. Waar ze voor gevochten hadden, een vrij en onafhankelijk Polen, was bij de vredesbesprekingen geofferd. Zij die wel terugkeerden naar Polen en het nieuwe bewind erkenden, hadden geen enkele garantie op een veilig bestaan, laat staan op een eervol welkom. Ze hadden met de vijand – het Westen – geheuld en onder de geallieerden gediend, wat in de ogen van Stalin en zijn handlangers gelijkstond aan landverraad. Verschillende officieren zijn dan ook opgepakt en in een showproces veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf, waarbij ze later vaak onder verdachte omstandigheden zijn omgekomen. Hetzelfde geldt voor een groot aantal Poolse soldaten. Hun terugkeer hebben ze met gevangenisstraf of de dood moeten bekopen. Dit maakt de Poolse veteranen tot tragische helden. Voor hen geen eerbetoon en hereniging met het thuisfront. Wie hun reputatie had

kunnen opvijzelen, de voormalige Poolse regering in ballingschap, was rechteloos geworden: de internationale gemeenschap en de Nederlandse regering erkenden na de vredesbesprekingen alleen nog maar het communistische regime in Warschau.

### Postume medaille

De lotgevallen van Stanislaw Maczek,



➔ Stanislaw Sosabowski (1892-1967), oprichter en bevelhebber van de Poolse Eerste Onafhankelijke Parachutistenbrigade die meevocht met de Slag om Arnhem in 1944. Toen die mislukte, werd hij tot zondebok gemaakt. Koningin Wilhelmina pleitte al meteen na de oorlog voor eervolle onderscheiding, maar hij werd pas in 2006 gerehabiliteerd.

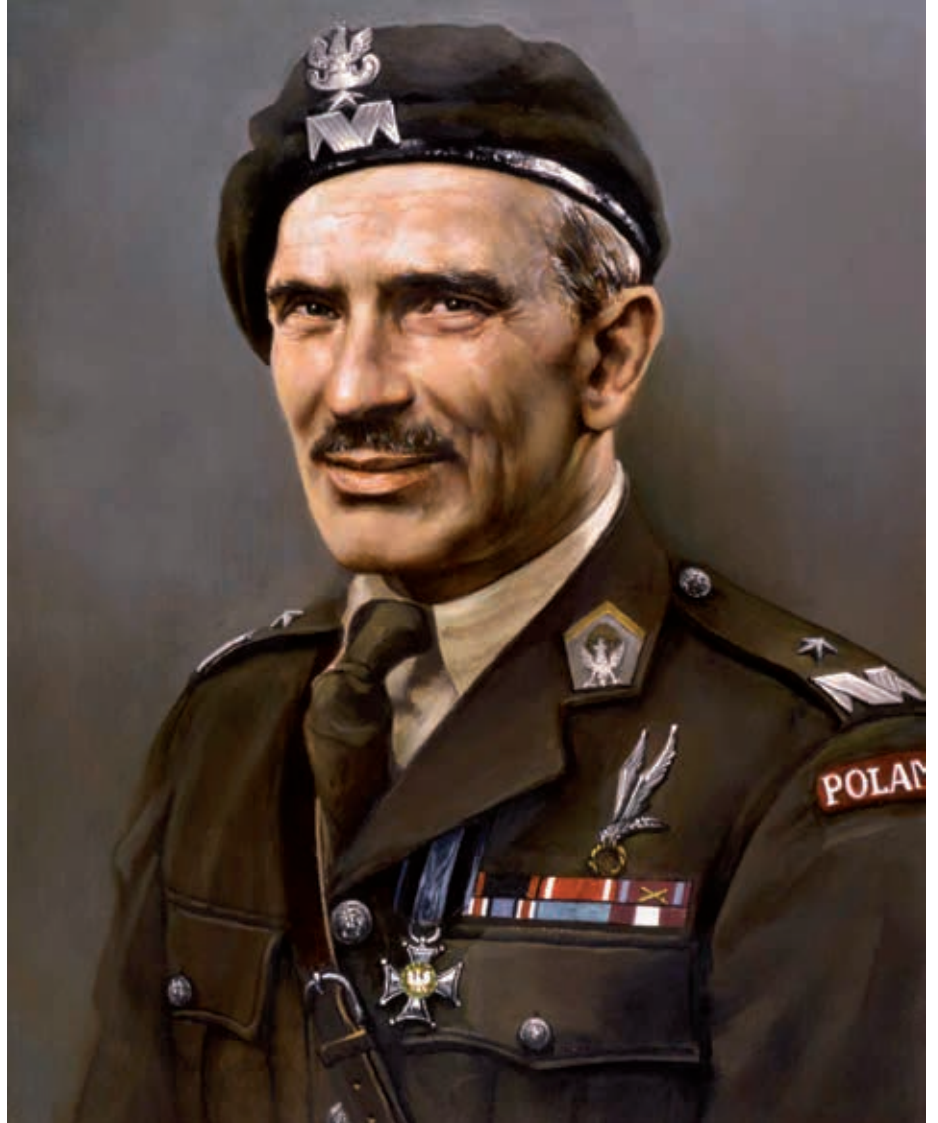
aanvoerder van de uit 16 000 man bestaande Poolse Eerste Pantserdivisie, en van Stanislaw Sosabowski, bevelhebber van de 4000 man sterke Parachutistenbrigade, zijn exemplarisch voor het lot van de Poolse strijders. Beiden hebben na de oorlog een eenvoudig burgerbestaan in Schotland geleid, moesten in hun onderhoud voorzien als kelner en afwasser – nederige baantjes voor voormalige hooggeplaatste militairen. Maczek overleed in 1994 in Schotland, maar werd op zijn verzoek begraven op het Pools Militair Ereveld in Breda, de stad die hij bevrijd had. Al genoot hij een hoog aanzien bij de andere geallieerde militairen, toch waren zijn strategische inzichten en verdiensten in Nederland voor een groot deel onbekend. Bij Sosabowski speelde er echter iets anders: hij werd na de Slag om Arnhem geheel ten onrechte van zijn commando ontheven. Hem is jarenlang de schuld in de schoenen geschoven van het mislukken van de operatie Market Garden. Zijn parachutisten zouden in gebreke zijn gebleven.

Wat was de werkelijke gang van zaken? Sosabowski had veldmaarschalk Montgomery herhaaldelijk gewezen op de onhaalbaarheid van diens ambitieuze plan om de Rijnbrug bij Arnhem in twee dagen tijd te veroveren. Montgomery sloeg de raad van Sosabowski in de wind. Parachutisten werden midden in het vijandelijk gebied gedropt. Na vijf dagen bloedige strijd gaven de geallieerde parachutisten zich over. 18 000 soldaten kwamen om. Sosabowski werd de zondebok



Een gesigneerd exemplaar winnen van *Poolse tranen*? *Geschiedenis Magazine* mag drie exemplaren van deze roman verloten.

Stuur een e-mail met als onderwerp: 'Poolse tranen' naar [redactie@geschiedenismagazine.nl](mailto:redactie@geschiedenismagazine.nl) met daarin uw naam en adresgegevens.



voor het mislukken van Market Garden. Zijn reputatie is door deze dramatische ontwikkeling gebroken en hij werd pas postuum in het gelijk gesteld. Jarenlang is er geijverd voor eerherstel, met name door Cora Balthussen uit het Gelderse Driel die als Rode Kruis-verpleegster in september 1944 gewonde Poolse parachutisten verzorgde. Prins Bernhard zette zich in en er werden televisie-uitzendingen aan gewijd. Uiteindelijk gaf, meer dan een halve eeuw na dato, ook de Nederlandse overheid toe dat het Britse opperbevel zijn eigen fouten heeft willen toedekken. Eind 2005 werd besloten om de Poolse Eerste Onafhankelijke Parachutistenbrigade de Militaire Willems-Orde toe te kennen en Sosabowski, overleden in 1967, postuum de Bronzen Leeuw. Twee kleinzonen namen deze in ontvangst.

De verdiensten van de Poolse bevrijders genieten in Nederland steeds meer bekendheid. Door de val van de Muur in 1989 is de communicatie tussen Oost en West veiliger geworden. Verzwegen

geschiedenissen worden openbaar gemaakt, mede dankzij het historisch onderzoek van het Generaal Maczek Museum in Breda. Het Nationaal Comité 4 en 5 zet zich ook steeds meer in om de rol van de Poolse strijders te belichten. Nu de geschiedenisboeken nog.

**Miriam Guensberg** schreef de roman *Poolse tranen*, Uitgeverij De Kring, 2013, die is geënt op de geschiedenis van haar Pools-joodse vader die als arts bij de Eerste Poolse Pantserdivisie diende. Zij trekt met een educatief scholenproject, gericht op het onbekende lot van de Polen, het land door. Inlichtingen via [www.uitgeverijdekring.nl](http://www.uitgeverijdekring.nl).

#### VERDER LEZEN

- ▶ *Van paardenwagen tot tank. Oorlogsmemoires van generaal Maczek*, Van Ierland Uitgeverij, 2010
- ▶ **Wim Willems en Hanneke Verbeek**, *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland*, Boom, 2012
- ▶ [www.maczekmuseum.nl](http://www.maczekmuseum.nl)